

THEOLOGIA SYSTEMATICA

Bálint Péter*

Debrecen

A kánai menyegző története a folklórszövegekben A falánk és iszákos

*Ezt tette Jézus első jelként a galileai Kánában,
így jelentette ki dicsőségét, és tanítványai hittek benne.*

Jn 2,11

Dávidházi Péter azt írja a „*Jövevények és zsellérek*”: egy bibliai fogalompár nyomában című tanulmányban, hogy bár a bibliai szöveghelyekre való „hivatkozások jelrendszere” általánosan elfogadott, ez a jelrendszer meglehetősen megtévesztő a megjelölni kívánt szöveghely fordításának és értelmezésének eltérő jellege miatt. Ennek okát egyrészt abban látja, hogy „a Bibliára utaló hivatkozások legnépszerűbb módja és eszköztára észrevétlenül sugallja a szóban forgó rész egyértelmű azonosíthatóságát”, másfelől „nemegyszer már kulcsfogalmi fordításában olyan eltérésekre bukkanunk, amelyek kétségessé teszik végső jelentésbeli azonosíthatóságukat”.¹ Így van ez a kánai menyegző (Jn 2,1–11) esetében is.² Ha megvizsgáljuk a 2–4. versek történelmi korokhoz, különböző nyelvekhez és

* Bálint Péter (Debrecen, 1958) nyugalmazott egyetemi tanár, tudományos kutató, József Attila-díjas író. 1984-ben végzett a Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom és történelem szakán. 2000–2020 között a Debreceni Egyetem (DE) Gyermeknevelési és Felnőttképzési, valamint Gyermeknevelési és Gyógynevelési Karának oktatója, 2015–2020 között pedig dékánja. 2010-ben habilitált a DE Filozófiai Intézetében az *Önmagunk megírásának vágya?* című irodalomelméleti tézisével. Másfél évtizede a Kárpát-medencei etnikumok mesenarratíváit kutatja irodalmi hermeneutikai, komparatistikai és nyelvfenomenológiai aspektusból. E témában öt kötete jelent meg magyar és angol nyelven, illetve tucatnyi tanulmánykötetet és mesegyűjteményt szerkesztett. 2022-ben megjelent a *Meseértelmezések és a Jézus-mintázatok a népmesékben* című kötete a Magyar Napló kiadónál.

¹ Dávidházi Péter: „*Jövevények és zsellérek*”: egy bibliai fogalompár nyomában. In: Jeney Éva (szerk.): *Szó és betű szerint a világ*. Balassi Kiadó, Budapest 2010, (95–131), 95., 97. Vö. még: Karasszon István: Tekintély és kritika. Időszerűtlen gondolatok a bibliakutatásról. In: uő: *Az Őszönetség fényei. Veterotestamentica*. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest 2002, 11–32.

² „Az Újtestamentum példáját már a *Legenda aurea* is népszerűsítette (a). A középkor folyamán kedvelt exemplum (b). A paraszti folklórban mint legenda jelent meg (c). Beépült a lakodalmi szokáskomplexumba is (d).” Dömötör Ákos: Bibliái exemplumok (1–70). In: uő: *A magyar protestáns exemplumok katalógusa*. Folklór Archívum 19. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézete, Budapest 1992, (17–58) 49.

vallási felekezetekhez köthető variánsait, illetve ennek magyar nyelvű fordításait (ferdítéseit), azt láthatjuk, hogy ezek nemcsak szóbeli eltéréseket mutatnak, hanem emellett a hagyományörzők értelmezései is eltérnek egymástól.

Ám a folknarratívákban nem is feltétlenül a szövegfordítások és vernakuláris szóhasználatok különbözősége lényeges, hanem sokkal inkább az, hogy a (mese)mondók történetelbeszélésében szembetűnően eltér a kanonikus szövegtől a menyegző (lakodalom) lefolyásának és ezzel együtt értelem-összefüggésének, a csodatételt megjelenítő borszaporításnak és a jézusi önreprezentációnak, illetve a násznép és a tanítványok meglehetősen bizarr viselkedésének a leírása. Másrészt a példázatos történetmondás célzatosságának szándéka vagy éppen annak hiánya mutat nagyfokú ingadozást. Ennek az ingadozásnak, amit fogyatékoságnak is mondhatunk, nincs is más oka, mint az, hogy minden (mese)mondó mást hall meg a bibliai történetből, és ezt a kognitív aktus rendjén másképpen értelmezi és emeli be a saját szövegvilágába, hogy hallgatóságának számot adjon saját(os) interpretációjáról, amely a lokális közösség kollektív emlékezetében és a folklorizálódás folyamatában idővel túléli őt. Azt látjuk majd, hogy a meserészletekben vagy más műfajban rögzült szövegek – még ha a kánai menyegzőnek olykor vastkos humort, máskor bizarr jelleget kölcsönöznek is – szinte kivétel nélkül más-hova, más értelmi értelem-összefüggésre és érzelmi hatáskeltésre helyezik a főhangsúlyt, és ezzel gyökeresen megváltoztatják az emlékezetben elhomályosult forrásszöveget.

Ezen ponton kell leszögezmem, hogy jelen vizsgálódásomnak nem lehet célja nyomon követni a bibliai narratológia és hermeneutika képviselőinek kánai menyegzőt illető interpretációját, illetve a jézusi csodatételre vonatkozó érvelését. Némelyikük konkrét szövegértelmezése csakis annyiban releváns, amennyiben a folknarratívában előforduló változatokat görcső alá véve segíti megértenünk a (mese)mondó kognitív eljárását és mondásának intencióját.

Eddigi kutatásaik nyomán a hazai folkloristák a következőket emelték ki a kánai menyegző története kapcsán:

„A Bibliából származó történet a középkorban széltében-hosszában ismert, idézett keresztyén exemplum volt (a). A középkorban azonban Krisztus csodájának története átalakult. A középkori vallásos elbeszélésben egy lovag vizet ivott, amely csodálatos módon borrá változott. A *Legenda aurea* többször említette Szent Ferencet a víz borrá változtatásával kapcsolatban (b). Egyik szövegben Szent Ferenc megáldotta a vizet a szent kereszt jellel. Másik alkalommal a vizet azért változtatta Szent Ferenc borrá, hogy ezzel gyógyítsa meg a súlyos beteget (c). A víz borrá változtatásának motívuma folklorizálódott: bekerült *A változni tudó fiú* (AaTh 665) típusába (d).”³

³ Dömötör Ákos: *i. m.* 58.

A *Magyar néprajzi lexikon*ban ezt olvashatjuk:

„Legtöbb helyen *lakodalomban* adják elő: vacsora előtt a nyoszolyóasszony, még gyakrabban pedig vacsora után maga a vendégsereg éneklí.”⁴

Manga János pedig ezt írja:

„[...] megállapíthatjuk, hogy a szokás-, illetve ritussorozatot a kánai menyegzőről szóló ének indította el, amely azonban szoros kapcsolatot teremtett a bibliai példa és a házasság, a lakodalom hagyományai, továbbá a népi vallásosság bibliai példákat utánzó megnyilatkozásai között. Tehát az ének volt az a megfogható, tovább éltethető valóság, amelynek megléte elengedhetetlen az érzelmi mozzanatokra felépülő rítusokban.”⁵

A szerteágazó műfajú szöveghagyományból engem elsősorban néhány mesemondó eseményeket szét- és összeszalazó konfigurációja, a saját értelem-összefüggés teremtése és szimbólumhasználatára érdekel. Úgy vélem, hogy folknarratívák vizsgálata előtt nem árt számba vennünk a Jn 2,3–4 azon magyar fordításait, amelyek évszázadokkal ezelőtt lejuthattak a lokális közösségek tagjaihoz, és – bár számos bibliai történethez hasonlóan alig termékenyítették meg az élőszavas mesemondás részvevőit – számot adnak Jézus csodatételéről:

„Hivattaték kedig Jézus és ő tanítványai a menyegzőbe. És az bor megfogyatkozván *mondá* Jézusnak anyja öneki: Bort nem vallnak. És *mondá* öneki Jézus: *Mi teneked és énnekem némben?* Nem jött meg az én idém [időm].” (Müncheni Kódex)⁶

„És Jézus is meghivaték az ő tanítványaival együtt a menyegzőbe. És elfogyván a bor, Jézus anyja *monda* néki: Nincs boruk. *Monda* néki Jézus: *Mi közöm nékem te hozzád, óh asszony?* Nem jött még el az én óráim.” (Rev. Károli)⁷

⁴ Katona Imre – Manga János – Szendrei Janka: Kánai menyegző, Jézus tustja, Kána(h)án menyegző. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar néprajzi lexikon. Harmadik kötet, K–Né*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1980, 16–17.

⁵ Manga János: A kánai menyegző változatai. In: *Ethnographia–Népelet* 57. (1946), (49–64), 61.

⁶ *A Müncheni Kódex (1466). A négy evangélium szövege és szótára*. Décsy Gyula olvasata alapján sajtó alá rendezte és a szótári részt készítette Szabó T. Ádám. Európa Könyvkiadó, Budapest 1985, 273. A *dölt* betűkkel szedett szavak a „mond” ige változatait, illetve Jézus édesanyja megnevezésének és Jézus hozzá való viszonyulásának módozatait teszik láthatóvá.

⁷ Példák a napjaink fordításaiból:

„A harmadik napon menyegző volt a galileai Kánában. Ott volt Jézus anyja. Meghívták Jézust és tanítványait is a menyegzőre. Amikor elfogyott a bor, Jézus anyja így szólt hozzá: »Nincs boruk.« Mire Jézus azt mondta: »Vajon énram tartozik ez, vagy terád, asszony? Nem jött még el az én óráim.«” (Magyar Bibliatársulat, 1990).

Míndez így hangzik a népi változatban:

„Így szólítá Jézus szent anyját:
Mi között neked, asszonyi állat,
Nem jött el még az én órám Csudatételre,
így szólván Kánán menyegzőbe.”⁸

Ez utóbbi folklórszövegnél talán nagyobb figyelemre tarthat számot a népi valóságos szövegek kutatásához alappreferenciaként használható, a Lammel Annamária – Nagy Ilona folkloristapáros által kiadott *Parasztbiblia*, amely példaértékű módon mutatja meg, hogyan szűrődött le a kánai menyegző sajátos és egyedi változata Schlitter Frigyesné Nyuli Anna előadásban:

„Amikor az Úr Jézus tanítványaival a falvakat járta és mindenféle jót tett, egyszer meghívták egy lakodalomba. *Mentek vele a tanítványok is*, mint tyúkanyó után a csibéi, úgy követték mindenhova.

Hordták az asztalokra a sok finom ételt, volt bőven minden jó, de egy hiba mégis volt, kevés lett a bor! Hát ez bizony nagy baj! Észrevette az Úr Jézus édesanyja ezt, és *súgta az ő* szent Fiának, hogy már nincs bor.

Az Úr Jézus, hogy vígságot tegyen, még *édesanyja kérését is teljesítse*, szólt az embereknek, hogy a kútból hozzanak vizet és hat vödört töltsenek meg vele. A szolgálk ezt nagy frissen meg is tették, a vödörökből meg üvegekbe töltötték és odatették a násznagy elé. A násznagy megkóstolta, és utána odaszólt a vőlegénynek, hogy ő ezt nem érti. A lakodalomban először a *jó bort* szokták a vendégek elé tenni, aztán, amikor már eltelték vele, akkor veszik elő a *silányabbat*. – Te meg – mondja a násznagy a vőlegénynek – eddig *takargattad* a jó bort, és először adtad az *alábbvalót*.

Iskárius Júdást senki sem kínálta, ő meg fölkapta a *kandit* kínálás nélkül, és ivott a vőlegény egészségére. Jakab is erősen figyelte a poharat, nehezen várta már, oly soká került rá a sor, fogta magát, fölkapta a násznagy elől, fölhajtotta szomjas torakára.

Aztán amikor ebből a nagyon jó borból már jól beittak, táncra perdültek, dobogtak, pörögtek, Magdolnát úgy megforgatták, hogy csizmáiról a patkókat elrugdalta.⁹

„Jézust is meghívták a menyegzőre, tanítványaival együtt. Amikor fogytán volt a bor, Jézus anyja megjegyezte: »Nincs több boruk.« Jézus azt felelte: »Mit akarsz tőlem, asszony! Még nem jött el az én órám.«” (Szent István Társulat)

⁸ Manga János: *i. m.* 58.

⁹ Uo.: „Pereszlényben, mikor az alábbi vers következett, a »druzsba« vagy násznagy, esetleg az idősebb asszonyok is táncra perdültek:

»Itt mindnyájan vígan mulattak,
Egyet-kettőt könnyen ugrottak.

Iszogattak, kóstolták az újbort.

– Nosza, nosza! – kiabálták nagy vidámán. – *Hej, de jó ez az újbor!* Sokkal jobb bor, mint az óbor! – kiáltozták kipirosodva.

Lukács Bertalannal beszélgetett, hogy ilyen jó borral aztán el lehet élni. Pipára gyűjtottak, füstöltek, aztán újra táncba ugrottak.¹⁰

Bátran kijelenthetjük, hogy a *Parasztbibliá*ban rögzített elbeszéléséből egyértelműen hiányzik az eredeti bibliai szöveg teológiai jelentésének telítettsége, ugyanis az első csodatétel jelentőségét és a Jézus körüli társaság, a Mária és a tanítványok kapcsolatrendszerének „sokízületi gyulladáson” voltát, amiről a nemzetközi szakirodalomban az exegéták vitája szól, egészen más megvilágításba helyezi. Ezért is mondhatták okkal-joggal a honi folkloristák:

„Ugyanilyen távol áll a borszaporítás kánai csodája attól a telivér paraszti mulatságtól, amelyben Jézus tanítványai egyáltalán nem apostoli méltósággal esznek, isznak s dugják malaclopójuk alá a lakoma maradékát. A végén olyan fergeteges táncra perdültek, hogy Magdaléna még a papucsát is lerúgta, »elsorgette«, és máig sem találja.”¹¹

Lammel Annamária megjegyzésére hajaz a *Magyar néprajzi lexikon* szócikkíróinak megállapítása az énekeskönyvekben fellelhető népelemek és mulatónóták szokásos előadását illetően:

„Néhol az evangéliumi legendát is megjátszották. Víznek nevezett bort vittek a szobába, amelyet a gyülekezéskor kijelölt »násznagy« megáldott, majd énekeltek. Az ének végeztével, amint az utolsó vers mondja, a jelenlevők táncra is perdültek:

Itt mindnyájan vígan mulattak,
Egyet-kettőt könnyen ugrottak.
Ugy megforgatták Magdolnát,
Hogy elrúgták a patkóját
Kána menyegzőben.”¹²

Úgy megforgatták Magdolnát,
Hogy elrúgták a patkóját
Kána menyegzőben.«?

¹⁰ Lammel Annamária – Nagy Ilona: *Parasztbiblia. Magyar népi biblikus történetek*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1985, 343–344.

¹¹ Uo. 4.

¹² Katona Imre – Manga János – Szendrei Janka: *Kánai menyegző, Jézus tustja, Kána(h)án menyegző*, 16–17.

E két összecsengő folklorista-kijelentés egyaránt a kánai menyegző falusi lakodalmi hagyományára és élményére való átírását, az önfeledt vígság és ferge-teses mulatozás rituális jellegét hangsúlyozza.¹³ Ha tetszik, ha nem, a hermeneutáknak el kell ismerniük, hogy a népi és egyéni értelmezés kétséget kizáróan távol áll az eredeti bibliai szövegtől. Viszont az olasz Claudio Magris kötetének *Messze honnan? Joseph Roth és a keleti zsidó hagyomány*¹⁴ címét kölcsönözve kérdezhettek bátran: ugyan mihez képest és milyen értelemben van távol.

1. Attól az értelmezéstől, hogy a rituálisan tisztító víz borrá változtatása örömet okoz a menyegzői közösség számára?
2. A Jézus édesanyjához, Szűz Máriához való viszonyulásától és a Jézus jövőbeli küldetésének értelmezésétől?
3. A menyegzőn részt vevő tanítványok viselkedésétől és a csoda láttán megváltozott hitélményétől?
4. A bibliai példatörténet elbeszélésének módjától?

1. A borszaporítás motívuma

A folklórszövegek vizsgálatakor örökösen felmerül a kérdés, hogy vajon a mondo milyen vallási közösségekben és miféle interpretációban ismerhette és/vagy érthette meg a bibliai szöveget egy olyan előadásmódban, amelyet Jean-Claude Schmitt a kibocsátók és befogadók „tranzakciójának”¹⁵ nevezett.

Ha a mesekutató el kívánja oszlatni kétségeit, bátran fordulhat a kora középkori és újkori exegéták, filozófusok, prédikátorok bőséges kommentárokkal ellátott redakcióiban fellelhető szövegeihez, amelyek lehetővé teszik mind a történelmi háttérnek, mind a preegzisztens szövegek formai, szerkezeti és funkcionális elemzésének, illetve a szóbeliségben képződött változatokkal való összevetésének vizsgálatát. Erre remekbe szabott példát találunk a XV–XVI. században élt Temesvári Pelbárnál:

„De mit jelent az, hogy Krisztus a vizet a legjobb borrá változtatta? Azt feleljük: a hideg víz jelzi a földi dolgok utáni vágy hidegségét, amelyekre szomjaztak az emberek, s azokat mintegy a hat kőveder tartalmazza. Az első kővederben van a gazdagság vágya, a másodikban az élvezeteké, a harmadikban a hatalomé, a ne-

¹³ Watkins, Carl: „Folklore” and “popular religion” in Britain during the Middle Ages. In: *Folklore* 115 (2004), 140–150.

¹⁴ Magris, Claudio: *Loin d'où? Joseph Roth et la tradition juive-orientale*. Traduit par Marie-Noëlle Pastureau. Le Seuil, Paris 2009.

¹⁵ Schmitt, Jean-Claude: *A zsidó Hermann megtérése. Önéletírás, történelem és fikció*. Ford. Novák Veronika. L'Harmattan Kiadó, Budapest 2013, 36.

gyedikben a dicsőségé, az ötödikben a gyermek vagy utód utáni kívánság, a hatodikban a hírnév és magasztalás vágya.”¹⁶

Talán túlzás nélkül állíthatom, hogy az az épületes prédikátori beszéd, amely a bibliai szöveg szimbólumrendszerét hétköznapi nyelvre szándékozi lefordítani, éppen bonyolultága és elvontsága miatt maradt hatástalan a mesemondók körében. Legalábbis erről tanúskodnak a vizsgálat alá vont folklórszövegek, ugyanis nem találjuk a nyomát az effajta értelmezésnek. Viszont a szöveghermeneutika szempontjából fontos tény, hogy az egyiptológus Kákósy László a népszerű mágus, Markosz tevékenységéhez köti a víz borrá való átváltoztatásának egyik korai történetét:

„Különböző csodákat tett a gnosztikus közösség jelenlétében. Így hosszan imádkozott vízzel kevert bor felett, mire az bíborvörösre változott. Ez a bor Markosz szerint a Kegyelem vére, tehát a mise átváltoztatás mozzanatát tette látványossággá. Ezután egy kis kehely mellé – mely felett hívei közül az egyik nő imát mondott – egy nagyobbat helyezett, a kis kehely tartalmát átöntötte belé, s a kevés bor nemcsak megtöltötte a nagyobb kelyhet, hanem még ki is csordult belőle (Irenaeus: *Adv. haer.* I. 13,1–2).”¹⁷

A bibliai szövegben akad olyan motívum, amelyik igazán beleillene a mesemondók csodákat felettébb kedvelő képzetébe, Régis Burnet például ezt jegyzi meg:

„Alexandriai Hérón *Pneumatiká*jában már beszélt olyan fortélyos amforákról, amelyekből hol bort, hol vizet lehetett tölteni, attól függően, hogy melyik fülénél fogták meg.”¹⁸

E „varázslatos” tárgy ismerete híján a népi szövegben a „kandi” kifejezés fordul elő, ami az értelem-összefüggésből következően a vizes kanta, a cserépkorsó vagy az üvegcancsó változata lehet. Karl T. Cooper *A jó bor János 2,1–11 (The Best Wine: John 2:1–11)* című tanulmányában hangsúlyosnak véli a jánosi szöveg-

¹⁶ *Temesvári Pelbárt válogatott írásai.* Válogatta, a kísérő tanulmányt írta és jegyzetelte V. Kovács Sándor. Ford. Bellus Ibolya, Jelenits István et al. Európa Könyvkiadó – Helikon Kiadó, Budapest 1982, 44.

¹⁷ Kákósy László: A mágikus gnózis. In: uő: *Fény és káosz. A kopt gnosztikus kódexek.* Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1984, (131–144), 138.

¹⁸ Burnet, Régis: Sur quels éléments textuels l’histoire de la réception des Noces de Cana s’appuie-t-elle? Colloque Graphè (Université d’Artois). In: Vercruyssen, Jean-Marc (ed.): *Les Noces de Cana.* Graphè 24. Artois Presse Universitaire, Arras 2015, (13–29) 16. Vö. még: Tomber, Roberta: Quarries, Ports and Praesidia: Supply and Exchange in the Eastern Desert. In: *OpenEdition Books.* <https://books.openedition.org/cdf/5251> (2021. okt. 5.).

ben, hogy a bort kőkorszokban szolgálják fel.¹⁹ Ugyanis szerinte az a tény, hogy a kőkorszok zsidó tisztálkodási edények voltak (Jn 2,6), akár a megtisztulás újfajta módjára is utalhat az új szövetség megkötésekor, és ez a tisztulás szellemi és nem fizikai, valódi és nem tipikus (vö. Ez 36,22–29).²⁰ Az irodalmi hagyományból jól tudjuk, hogy a szövetségkötés és az eskütétel sem jogi aktusában, sem teológiai aspektusában nem áll egymástól távol a hellenikus korban.²¹ Ha a bor és kőkorszok kitüntetett szerepét vizsgáljuk az ókori eskütételnél, a görög-római történelem és a hellenisztikus világ kutatója, Elias Bickermann szerint az *Íliász* III. énekéhez, az *Eskükötés*hez kell visszafordulnunk. Amikor Bickermann *A vallásfenomenológiáról* (*A propos de la phénoménologie religieuse*) című tanulmányában a holland vallásantropológus, Gerardus van der Leeuw *A vallás fenomenológiája* című kötetét veszi kritikusan górcső alá, élénk tárja a görögök és a trójaiak között zajló fegyverszüneti ceremóniát: miközben bort öntenek a földre, megidézik az isteneket, majd ezt mondják:

„Bármelyikünk legyen az, ki előbb megsérti az esküt,
úgy locsantsa ki agyvelejét, valamint e bor ömlik,
ő s minden fia, és feleségét mások igázzák.”²²

Folklórszövegeink hermeneutikai vizsgálata során a „miből?” kérdésnél jóval fontosabbnak tűnik, hogy *mit* kínálnak fel az összegyűlt vendégseregnek. Az „újbor” kifejezés – így egybe írva – ellentétben a bibliai történet szerint „újonnan” felkínált vagy „silányabb” borral, a kora ősszel szüretelt, friss, olykor még pezsgő borra utal, ahogyan a szövegben ezt ki is mondják: „Sokkal jobb bor, mint az óbor!” Az óborral kapcsolatban Christian Grappe figyelemre méltó kijelentést tesz:

¹⁹ Cooper, Karl T.: The Best Wine: John 2:1–11. In: *Westminster Theological Journal* 41 (1979/2), (364–380), 377.

²⁰ Uo. 377. Ld. még: Kamanzi, Michel Segatagara: *Des nocés à Cana. Étude exégétique de Jean 2,1–12*. Edilivre, Saint Denis 2016, 8.

²¹ „A szövetségkötést rendszerint ESKÜ kíséri (1Móz 21,23; 26,28kk; Józ 9,15; 1Sám 20,42), úgyannyira, hogy az eskü olykor a szövetség színönimájává lesz (1Móz 26,28; 2Sám 21,7; Neh 6,18). Az emberek közötti szövetség az istenség/isten színe előtt történik, aki annak tanúja és garanstálója. Így a szövetségkötésnek minden viszonylatában vallási-kultikus töltése van (1Móz 31,50; 1Sám 20,23kk; 2Kir 11,4; 23,3; Jer 34,15).” Czanik Péter: Szövetség, A) 1. In: Bartha Tibor (szerk.): *Keresztény bibliai lexikon*. II. kötet. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest 1993, (558–561) 558.

²² Bickermann, Elias: A propos de la phénoménologie religieuse. In: *Revue des Études Juives* 99, n° 195–196 (1935), (92–108) 100. Homérosz: *Íliász*. Ford. Devecseri Gábor. Magyar Helikon, Budapest 1972, 61. III. ének. *Eskükötés*, 299–301.

„Így a *Targum Pseudo-Jonathan* a Gn 27,25-tel kapcsolatban »a világ kezdetének napjai óta« rejtegetett borról beszél, és ugyanígy a *Targum* a Ct 8,2-ről feltételezi, az Isten szőlőskertjében elrejtett régi bor létezését »a világ teremtésének napján.«²³

Ellenben a mesemondó szájából elhangzó kijelentés, amely szerint „Sokkal jobb bor, mint az óbor!”, egyfelől a hagyományos eljárással készített,²⁴ régóta borpincében és hordókban érlelődő borok hamar megrészesítő, támolygást okozó hatásával szemben a vígságot tevő, kvaterkázásra indító, baráti társaságban fogyasztott friss borokra utal. Másfelől – kiváltképpen is az alföldi – parasztembernek nem is lehetett tapasztalata, csakis a saját maga számára korlátolt mennyiségben készített, többnyire csak a vízkeresztig, esetleg a farsangig kitarító és a szomszédok által is jól ismert, olykor silány minőségű „újborról”, ami a családi és vallási ünnepeken került az asztalra.²⁵ Nem tartom valószínűnek, hogy a parasztlakodalomban a násznagy vagy bármelyik vendég a kancsókból kínált bor minőségét kritizálta volna, amit talán a „Rossz bor nincs, csak rossz borivó” közmondás is igazol, legfeljebb azt vetették a gazda szemére, ha idő előtt elfogyott a bor, és ez esetben az sem igazán érdekelte a vendégeket, hogy a gazda honnan szerzett hamrjában utánpótlást szomjúságuk oltására.

Az egyik magyarszentmártoni monda, *A bor tulajdonsága* egyfajta szimbolikus értelmezését adja a borivás, a mértéktelen borfogyasztás következményének, illetve az emberi természetre gyakorolt hatásának:

„Mikor Nojé elültette a szőlővesszőt, négy féle vérbe mártotta. Egy oroszlánvér, a másik disznóvér, a harmadik majomvér, a negyedik báránvér; így a bor négyféle természetöt csinál az embörbe. Van a ki [tőle] ojan mind az oroszlán, büszke; sárba hever mind a disznó; buja mind a majom; szelíd mind a bárány.”²⁶

²³ Grappe, Christian: Le début du quatrième évangile (Jean 2 à 5), témoin d'un dialogue avec d'autres traditions religieuses? In: *Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses* (2016/2), (113–125) 115.

²⁴ „Vagyis a hagyományos eljárásokkal nyert bor tökéletesen hasonló ahhoz, amelyet valaha Jupiternek ajánlottak a latinok. Ezt a »régimódi bor«-t *temetumet*nek hívták, a részegség főnév (*temulentia*) ebből származik. G. Piccaluga egyik fontos hozzászólásában nyomós érveket adott ahhoz, hogy ténylegesen ez az ősi ital lehetett az egyedül megfelelő a rituális áldozathoz.” De Cazanove, Olivier: Jupiter, Liber et le vin latin. In: *Revue de l'Histoire des Religions* 205 (1988/3), (245–265) 255.

²⁵ Temesvári Pelbárt: A bor tulajdonságai és minősége. In: *Temesvári Pelbárt válogatott írásai*, 273–278.

²⁶ Kálmány Lajos: *Alföldi gyűjtés*. Közreadja Forrai Ibolya, Raffai Judit. Magyar Népköltészet Tára XVI. Sorozatszerk. Magyar Zoltán. Balassi Kiadó, Budapest 2015, 333. Vö. Kraus, Naftali: *Mózes öt könyve a haszíd folklór tükrében*. Az ősi forrás 5. Akadémiai Kiadó, Budapest 1995, 26.:

Jean-Paul Michaud teológiai és narratológiai vizsgálat alá veti a kánai menyegző elbeszélését, és megvilágító erejű kijelentést tesz a felkínált bor fenomenjéről és Jézus csodás tettéről: a Messiás az, aki elhozza az igazi bort, ez a szimbolika Kánában teljeseedik be; a bor bősége és kiváló minősége, amelyet János evangélista örömmel hangsúlyozott, szimbolikus jelentőségű; az ilyen mennyiségű bor nem a lakodalomra való: ez egy jel, amely a prófétai orákulumokra emlékeztet minket, amelyek a messiási idők bőségéről szólnak, és ez a messiási bor az, amit Jézus hoz.²⁷

Cooper szintén a messianisztikus küldetés jelének tartja a Jézus által adott bort, és ötféle jelentését nevezi meg az újonnan felkínált bor szimbolikájának:

1. a könyörület bora (“wine of compassion”), mivelhogy Jézus megkönyörül mind a borhiány miatt bajban lévő családon, mind Márián;
2. a csere bora (“wine of replacement”), ugyanis a jobbat egy még jobbra váltja föl, mivel a régi hit helyébe az újat hozza el;
3. a bőség bora (“wine of abundance”), mivel az összes vizet borrá változtatja, és sokkal több áll rendelkezésre, mint amennyi valójában kellene;
4. a Vőlegény bora (“wine of the Bridegroom”), ami magára Jézusra utal;
5. a dicsőség bora (“wine of glory”), ugyanis e bor adásával nyilatkoztatja ki saját dicsőségét a tanítványok számára, hogy higgyenek benne (Jn, 2,11).²⁸

Órigenész a *Kommentár az Énekek énekéhez* I. könyvében a bornak nem a betű (szó) szerinti, hanem a spirituális-szimbolikus értelmezését adja:

„Ezt a keblet [a vőlegényét] a menyasszony borhoz hasonlítja, de úgy, hogy értékebbnek nevezi annál, amivel összehasonlítja. Boron pedig azokat a tanításokat és tanokat kell értenünk, amelyekben a menyasszony a vőlegény eljötte előtt a tör-

„Amikor Noé elhatározta, hogy szőlőt ültet, jött a Sátán, megállt mellette és megkérdezte: mit ültetsz? Noé válasza után a Sátán felajánlotta, hogy társul hozzá. Noé beleegyezett. Mit tett ezután a Sátán? Hozott egy bárányt és levágta. Aztán hozott egy oroszlánt és megölte, utána egy sertést, végül egy majmot, s azokat is leölte, és mindezek vérével megöntözte a szőlőtőkét. Ezzel jelezte Noénak, hogy az ember mielőtt bort iszik, olyan jámbor, mint a bárány. Iszik egy keveset, és »bátor« lesz, mint az oroszlán, majd folytatja az ivást, s disznóvá alakul, végül pedig berúg, s olyanná válik, mint a majom, ugrál és táncol és nem is tudja már, mit csinál... (Tánchumá).”

²⁷ Michaud, Jean-Paul: Le signe de Cana dans son contexte johannique (II). In: *Laval Théologique et Philosophique* 19 (1963/2), (257–283), 274. Vö. még: Cooper, Karl T.: i. m. 375. Továbbá: „Azzal, hogy a vizet borrá változtatja, Jézus bebizonyítja tanítványainak, hogy Istennek teremte hatalma van a természet felett, mert ő nem e világból való, hanem felülről jött.” Menoud, Philippe-Henri: La Signification du miracle selon le Nouveau Testament. In: *Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses* 28–29 (1948–1949/3), (173–192), 183.

²⁸ Cooper, Karl T.: i. m. 376–379.

vény és a próféták által részesült. Most viszont megismeri azt a tanítást, amelyik a vőlegény kebléből árad, ámul és csodálkozik, mert látja, mennyivel kiválóbb ez annál, amelyik a vőlegény eljötté előtt örömet okozott neki, mint valami szellemi bor, melyet a szent pátriárkák és próféták szolgáltak fel neki. Hiszen ők ilyenfajta szőlőket ültettek, elsőként Noé (Ter 9,20), majd Izajás a domboldalon, termékeny talajon (Iz 5,1), és gondozták a szőlőt. Most tehát a menyasszony, mivel látja a vőlegény tanainak és tudásának kiválóságát, és azt is, hogy a tőle származó tanítás messze felülmúlja a régieket, ezt mondja: »Kebleid jobbak a bornak, azaz annál a tanításnál, amellyel a régiek örvendeztettek meg.»²⁹

A mesekutató elég nagy számú mesekorpusz ismeretében okkal reménykedik abban, hogy a kánai menyegző története, ha csak részleteiben is, ha csak egy-két jellegzetes motívumában is, de valamilyen formában mégis visszaköszön egy-egy narratívumban. A *Parasztbibliá*ban közölt szöveg nagy reményekre jogosított fel, de a meserepertoárokban történt hosszas keresgélés és néhány folkloristával történt konzultálás szép lassan lelohasztotta a várakozás sikerességét, tudniillik csupán a nyírbátorligeti Fedics Mihály néhány meséje szolgált kiindulópontként.

Fedics Mihály *Az Úr Jézus Krisztus és a parasztyerek* című meséje³⁰ a „friss víz” (a tiszta vagy tisztító víz) borrá változtatásának motívumát dolgozta be a narratívum megalapozó történetébe:

„Itt van, – azt mongya – édes öregapám, poharam, ijesmim nincsen, én csak így szoktam innya.» »Jó van ez fijam.» Iutt oszt az Úr Jézus Krisztus, kiát a Péterre is. »Most – azt mongya, – nem kívánom.» «Na, nesze fijam, igyál mán tésis.» «Köszönöm, – azt mongya – nem vagyok szomjas.» »*Ne köszönd, mer ez nagyon jó víz.*» »Hát tudom én mijen, – azt mongya – mióta emlékszem iéletem sorjára, csak onnet iszunk.» »Fijam, nem ojan ezű ez most.» Csak szabadkozott, de az Úr Jézus Krisztus addig noszongatta, hogy elfogatta. Megkóstoja, nagyot gondólt. »Mi dolog ez? Ha más hozta vón, azt mondanám, hogy bort hozott.» Akkor fogott hozzá a korsónak, oszt meghúzta. Míngyán bátrabban beszélt a fijú. Odaatta Szent Péternek, Szent Péter elfogatta tülle, ű is ivutt. »Ejnye, fiacskám, – azt mongya, mikor jót iutt – honnen hoztad te eztet?« »Hát én, bácsikám, – azt monta – csak a kútbul hoztam.» »Lehetetlen fijam!«

Nahát a beszéd alkalmával csak felvette az Úr Jézus Krisztus, megént ivutt belőle. »Na, nesze, fijam. Most igyál belőle, ugyi hogy hát jó?« »Hát ez bizony jó,

²⁹ Órigenész: *Kommentár az Énekek énekéhez*. Ford. Pesthy Mónika. A kútnál. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 1993, 66.

³⁰ *Fedics Mihály mesél*. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel kíséri Ortutay Gyula. Második, változatlan kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest 1978, 130–159.

édes öregapám.« Bizony lecsutoráztak, nagy beszédbe estek, még a beszédbül harmadikszor körülment a korsó. Mán a fíjú a nótát is hozza előfele, bátran beszélnek. A két gazda hallgattya az első házba nagy szomorán. Vacsoráltak-é, nem-é. »Gyerünk be mán, – azt mongyák egymásnak – jó lakója került az öcsénknek.« Bementek. Mingyán kínálgattyaák őket is. *Isznak, mulatoznak, még mán danolnak* is. Kihítták a fiút. »Honnen hoztad ezt a jó bort?« »Hajjátok, egyy Istenem, egyy lelkem, hogy én a kutbul merítettem. Hogy hogy lett az ojan, én mán azt nem tudom.« »Nem igaz, hazudhatol, te.« »Na, jóelőre elmondtam néktek, hogy a kutbul merítettem.« De nem tutta vélek elhítenni. »Na, mennyünk be!«

Bementek aztán, beszédbe erettek, de mán *bátrabban forog a korsó is körül*, ahogy ültek karikába a földön. Majd a másik két gazda is rákezte a nótát. Nótáznak, de *a korsóba mindég egyformán van, hiába isznak, annak híja nincsen*. Ezen még fennakattak osztán a három gazda. »Mán csak iszunk, amennyi jólesik és híja meg nincsen. Ez nagy isteni szerencse. Még ijét is lehet érni. Az ember hiába hiányosította valamit és mindég egészbe áll.« Beszélgettek osztán, mikor beszéltek, mikor daloltak, annyira, hogy mán a három gazda elálmosodott a bortul. »Nahát mán mennyünk a nyugóra.« Elcsendesettek osztán, elnyugottak.³¹

Az Úr Jézus Krisztus kínálta „nagyon jó víz” jelentéstelített értelmének felgöngyölítésekor érdemes odafigyelnünk Chritian Grappe megjegyzésére: a samáriai asszonnyal folytatott beszélgetés külön említést tesz Jákob jól azonosítható kútjáról, amely a Garizim-hegy lábánál található, 32 méter mély, és vize állítólag mindig friss.³² Ezt Jean-Paul Michaud egy filológiai megjegyzéssel egészíti ki:

„A rabbinikus hagyományban nagyon gyakori volt a víz szimbóluma, amelyet a Tórára alkalmaztak. János figyelembe vette a köznyelvet, és láttuk, hogy a samáriai asszony epizódjában a Qumránban található kút hasonlatot használja.”³³

Ezek szerint a „nagyon jó víz” szimbolikája a samáriai asszony és Jézus párbeszédéből fejthető fel, ugyanis Jézus nem a Jákob pátriákától kapott kút vizét magasztalja, amikor ezt mondja: „Aki ebből a vízből iszik, ismét megszomjazik, de aki abból a vízből iszik, amelyet én adok neki, soha többé meg nem szomjazik, mert örök életre buzó víz forrásává lesz benne” (Jn 4,10–14).

Fedics Mihály másik meséjének, a középkortól népszerű *Igazság és Hamisság*³⁴ narratívumának befejező jelenetében az isteni közbenjárás jóvoltából felgyógyult

³¹ Fedics Mihály mesél, 132.

³² Grappe, Christian: *i. m.* 116.

³³ Michaud, Jean-Paul: *i. m.* 274.

³⁴ Vö. Bálint Péter: A „csodás gyógyítás” és gyógyítók mintái a népmesében. In: uő: *Jézus-mintázatok a népmesékben*. Magyar Napló Kiadó Kft., Budapest 2022, 457–501.

és meggazdagodott igazságbajnok vendégségbe hívja a fösvény, korábban az ő szemét kérő (kivevő) bátyját, aki mit sem sejt a faluban házat építtető és birtokot igazgató „jövevény” kilétéről, ugyanis halottnak hitte testvérét. A mese-mondó, aki számos példázatos történetelbeszélésében bizonyította tehetségét és bibliismeretét, éppolyan falusi mulatságot tár elénk, mint amilyenről Erdélyi Zsuzsanna beszélt, viszont a kánai menyegzőre emlékeztető történet visszafo-gottabb, elnagyoltabb, mint amit megszoktunk tőle:

„Akkor osztán a feleséginek azt monta: »Na, hé! mindenek után hát csinájjunk *egy lakomát*.« Hát ű oszt megparancsolta a cselédeknek, szakácsnénak, szakácsnak, hogy készüjjenek hozzá. *Hány családtag lesz, mindent elszámoltak*. Meg is hívatta osztán a vendégeket. Majd osztán a feleségének megmonta: »Héj, – azt monta, – hívd meg a bátyámat is.«

El is készültek oszt űk is. Összejött estére a vendég, *mulatoznak, ojan bejen abogy szokott lenni, ki micsinál*. Majd osztán leültek az asztalba. Hát ű az asztalba úgy iparkodott ülni, szembe a bátyyával. *Vigadnak, mulatoznak, egyik egyet mond, másik másat mond, ki hogy tudott, beszélgettek danoltak*, mint ahon úgy szokták. Minek utána osztán haladnak tovább, asztalbontás lesz. Akkor feleli a bátyának, keresztül az asztalon: »Úgyi, bátyám, hogy jobb az igazság?« Erre felugrott a bátyya: »Hopp, hogy, öcsém, hát te vagy a?« »Én bizony, bátyám.« Ezt nagy gond ütötte: »Hogy történhetett ez, mikor a szemét kiástam és csak úgy van szeme, mint vót.«³⁵

Az eredeti bibliai történetre csupán a „lakoma” kifejezés utal. A lakoma a felhőtlen és féktelen dőzsölésnek, olykor az anyagi képességen is túlmutató – igaz, a szövegben éppen az ellenkezőjéről van szó – multság megszervezésének, a nagyszámú rokonság, sógorság és komaság egybehívásának, a hétköznapi történetek kibeszélésének megfelelő alkalmá, ami jelen esetben azért nem menyegző vagy lakodalom, mivel a főhős már házasember.

Noha Erdélyi Zsuzsanna kellő távolságot lát az általuk gyűjtött lakoma és a kánai menyegző között, mégis fel kell tennünk a kérdést: miben emlékeztet bennünket a Fedics-féle lakoma a bibliai történetre? Bár Mária és Jézus, illetve egy két tanítvány megnevezésre került, egyikben sem tudjuk a vendégek pontos számát és kilétét, a néhány kilométerről összesereglett vendégek vagyoni helyzetét és státuszát. Ezen túlmenően pedig jelentős eltéréseket látunk a két történet között. Így amíg a kánai jelenetben az exegétáknál is vita tárgyát képezi Mária szerepe, addig a mesenarratívumban a feleségről tudjuk, hogy férjének utasítására ő a szervező és a vendégek listájának összeállítója. A bibliai szövegben bemutatott tanítványok jelenléte, illetve viselkedése eltér a mese vendégseregének tanú-

³⁵ Igazság és Hamisság. In: *Fedics Mihály mesél*, (160–172) 170.

ként való felsorakoztatása és békülést kezdeményező magatartása között. A mesenarratíva zárlatában megjelenített lakoma, ha csak egy familiáris ünnep leírására szolgálna, szóra sem volna érdemes, legfeljebb a folklóristáknak adna témát.

Tudjuk jól, hogy az Igazság bajnoka nem is a másokkal, a korábban vele szegénységben és gondban osztozókkal vagy a nálánál nagyobb gazdákkal együtt töltenő vigadalom kedvéért rendezi meg a lakomát. Az első olvasatban úgy tűnik, inkább csak azért gyűjti maga köré az embereket, hogy a falubeli ranglétrán nála magasabb fokon álló bátyja orra alá dörgölhesse a hazugság (a haszonelvű etika) melletti makacs kitartásának és az abból fakadó gonosz tettének hiábavalóságát.³⁶ A szorosabb olvasat során viszont meglátjuk, hogy mindkét esemény lényege a *csoda*: az egyikben Jézus kánai csodatétele, amelyben sem Mária, sem a tanítványok nem tudhattak még az ő képességéről, mivel a Keresztelő Jánossal való találkozása előtt nem gyakorolta ezt; a másikban a *már megtörtént csoda*, a szem és a testrészek meggyógyulása és az új életre támadás megerősítése a nyilvánosság előtt. Ne feledjük, a mondás ezen pontján elsikkadni látszik az isteni gondviselés, vagy egyesek szerint a szerencse hathatós közreműködésének megemlítése. Ezen a ponton Fedics Mihály kizökken a példázattevő szerepből, és a jelenetben sokkal inkább a sértett paraszti gőg, az igazságosnak vélt visszavágás hallatszik ki szavaiból: az „én vagyok”, aki ilyen gazdag lettem bejelentés után „nagy lett a beszéd a vendég közt, hogy ők osztoznak mind szebben-jobban, hát elmúlt a lakoma”.³⁷ A mulatozó, danolászó, kedvére fecsegő sokaság reménykedik a testvérség viszonyának helyreállításában, noha egyáltalán nem lehetünk bizonyosak abban, hogy a valóságban ily könnyen elrendeződtek volna a különböző státuszú rokonok közötti viszályok, amelyek a borgőzös fejek miatt igen gyakran tettelességgig fajultak.

2. A „falánk, iszákos ember” vádja³⁸

Charles Perrot *Jesus et l'histoire* kötetének *L'ascète et le glouton* (*Az aszkéta és a nagyétkű*) című fejezetében Keresztelő Jánost és Jézust hasonlítja össze egymással. A küldetését teljesítő János a próféták ruházatát viseli, megtartóztatja magát az

³⁶ Bálint Péter: *A „csodás gyógyítás” és gyógyítók mintái a népmesében*, 497–498.

³⁷ Igazság és Hamisság. In: *Fedics Mihály mesél*, 170.

³⁸ „A francia »ivresse« kifejezés a latin *ebrietas* nőnemű főnévből származik, ez pedig az *ebrius* melléknévből, amely a *sobrius*, azaz »józan« jelentésű szó ellentéte. A részegség olyan önmagunktól való átmeneti eltávolodás, amely különösen valamilyen élvezet pillanataiban jelentkezik [...]” Eloi, Thierry: *Nunc est bibendum. L'ivresse à Rome*. In: *Revue de la Bibliothèque Nationale de France* 53 (2016/2), (18–27) 18. Hubaut, Michel: *Jésus et la loi de Moïse*. In: *Revue Théologique de Louvain* 7 (1976/4), (401–425) 411.

evéstől, de kiváltképpen is a bortól vagy erjesztett szeszes italtól, és vízzel kereszttel.³⁹ („Mert eljött János, aki nem eszik, és nem is iszik, és ezt mondják: Ördög van benne!” Mt 11,18) Jézus viszont elhagyta a pusztát és tanítványaival vándorolt, ellenségei pedig, akiknek szavait ő maga ő maga idézte a hagyomány szerint, ekként ítélték meg: „Eljött az Emberfia, eszik is, iszik is, s azt mondják rá, lám a falánk, iszákos ember, a vámosok és a bűnösök barátja” (Mt 11,19).⁴⁰ E kijelentés előzményét egy előbbi lókusban olvashatjuk: „Miért eszik a ti mesteretek vámszedőkkel és bűnösökkel együtt?” (Mt 9,11).⁴¹ Ezt a vádat a Jézust alkalomszerűen körülvevő emberek egy része hangoztatta, akik kriminalizálni akarták őt, és Gerd Theißen szerint ez olyan „morális stigmatizáció”, amelyben a „szülei iránt engedetlen fiúval szembeni vád cseng vissza”.⁴²

Ha mindez nem megbotránkoztatásként jelenik meg a vizsgált népi elbeszélésben, mindenesetre éppoly vaskos és tréfás értelmezést nyer, mint amelyet a paraszti lakodalomban evés és ivás terén egymást túllícitáló, Jézussal egy társaságban mulató „tanítványokról”, illetve a legendákban és mondákban (Szent) Péterről szerezhethetünk. A történet elbeszélője pedig akár tudott róla, akár nem, a Példabeszédek könyve figyelmeztetésképpen még azt is elítéli, ha valaki a falánkok társaságában tartózkodik: „aki a dőzsölőkkel tart, szégyent hoz apjára” (28,7); „Ne tarts a bor mellett dőzsölőkkel, se a falánk húsevőkkel! Mert a dőzsölő és a falánk elszegényedik, és rongyokba öltöztet a sok alvás” (23,20–21);⁴³ bár a vizsgált

³⁹ Simon, Marcel – Benoit, André: *Le Judaïsme et le Christianisme antique d'Antiochus Epiphane à Constantin*. Nouvelle Cléo. 4ème édition édition. Presses Universitaires de France, Paris 1994, 83–84. Vö. még: „Jellemző, hogy János a pusztában tevékenykedett, a kultúra világán kívül, Jézus ellenben a lakott területeken. Nem véletlen, hogy Jánost askétának tartották, Jézust ellenben falánknak és részegesnek.” Theißen, Gerd: *A Jézus-mozgalom. Az értékek forradalmának társadalomtörténete*. Ford. Szabó Csaba. Kálvin Kiadó, Budapest 2006, 104.

⁴⁰ Perrot, Charles: *Jésus et l'histoire*. Éd. Desclée, Paris 1979, 118–121. Vö. még: Collange, Jean-François. L'autre semblable. Essai christologique. In: *Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses* 56 (1976/3), (347–381) 355.

⁴¹ „Ez a mondat teljesen valós helyzetet tükröz, és semmi kétség sem férhet ahhoz, hogy szó szerint így hangozhatott el. Érdekessége tehát az, hogy a vámszedő és bűnös szavak egymás mellett állnak benne. Ha pedig még arra is gondolunk, hogy ez eredetileg arámul hangozott, ahol az *és* kötőszónak magyarázó *vagyis, tudniillik, éspedig* értelme is van, akkor az előbb mondottak súlya még inkább szembetűnő.” Adorjáni Zoltán: A történeti Jézus Krisztus hazája. In: uő: *Ót és újat*. Koinónia Kiadó, Kolozsvár 2004, (66–79) 77.

⁴² Theißen, Gerd: *i. m.* 37. Vö. Órigenész ezt a stigmatizáló vádat is kommentálja: „[...] az Emberfiát falánknak és borisszának nevezték, és azt mondták rá: »Lám a falánk, borissza ember« (Mt 11,19). Ilyen volt az a bor is, amelyet a galileai Kánában ittak a menyegzőn. Mikor pedig a bor kifogyott, az Úr másikat adott, amelyről a násznagy tanúsította, hogy nagyon jó, és sokkal kiválóbb annál, amelyiket korábban szolgáltak fel.” Órigenész: *i. m.* 67.

⁴³ Magyar Bibliatársulat újfordítású Bibliája (2014).

folklórszövegben a (mese)mondó nem pontosítja, mit is takar pontosan az „ennivaló” kifejezés.

Xavier Léon-Dufour egyáltalán nem osztja a stigmatizálók álláspontját, sőt, az étkezés kapcsán feltétlenül fontosnak tartja megemlíteni: másokkal enni azt jelenti, hogy ugyanabból az életforrásból merítkezünk, ami kifejezésre juttatja az eredeti egységet és az egyetemleges felelősséget az emberi viszonyokban.⁴⁴

Úgy vélem, egyáltalán nem kizárható, hogy a „morális stigmatizáció” és annak népi fölfogásban megmaradt következménye sokkal mélyebben rögzült a mondonő, Schlitter Frigyesné Nyuli Anna emlékezetében, mint a bibliai alaptörténet más epizódjai és a jelenlévők cselekedetei, amelyekről minden valószínűség szerint nem lehetett sem földrajzi-helytörténeti, sem a zsidó hagyományról szóló ismerete, ezért is alakította át a „történetet” a saját élet- és élményvilágának megfelelően.

Hogyan viszonyul Jézus az édesanyjához, Szűz Máriához?

A kánai menyegző történetében máig a leginkább vitatott kérdés a „Nincs boruk” megállapítás által intézett kérdés és az „asszony” kifejezés értelmezése Jézus és édesanyja párbeszédében, amely exegetikai, történelmi és nyelvi aspektusból is megosztja a hermeneutákat és társadalomkutatókat. Egy katolikus szövegértelmezésben ezt olvashatjuk:

„Amikor Mária megjegyezte Jézusnak, hogy »nincs boruk« (Jn 2,3), akkor minden bizonnyal arra vágyott, hogy fia megmutassa isteni dicsőségét, és bár tenne valamilyen csodát a helyzet megoldására. A megjegyzésben nem volt kérdés, de Jézus jól értette a célzást, mert a válaszában elhatárolódott attól, hogy az Atyától kapott küldetésében az édesanyja vagy bárki más családi vagy rokoni kötelékekre hivatkozva megpróbálja őt irányítani vagy befolyásolni. [...] Az »asszony« megszólítás nem a tiszteletlenség jele, nem is a rideg elutasításé. Jézus korában ez a megszólítás éppen a tisztelet megadásának a jeléül szolgál. [...] Amennyire Krisztus jellemét ismerjük a Szentírásból, annak alapján következtethetünk arra, hogy a legnagyobb *szelídséggel* és *melegséggel* háritotta el az édesanyját, hogy őt a megváltási tervben, az Atya iránti engedelmisségben befolyásolja.”⁴⁵

⁴⁴ Léon-Dufour, Xavier: *Lecture de l'Évangile selon Jean T. I. Chapitres 1–4*. Parole de Dieu, 26. Seuil, Paris 1988, 94.

⁴⁵ A kánai menyegző. In: *Szentírás.com cikkek*. http://biblia.hu/szentiras_com_cikkek/a_kanai_menyegzo (2021. szept. 13.). Vö. még: Gál Ferenc: A kánai menyegző. In: uő: *Beszélgetések az evangéliumról*. Szent István Társulat, Budapest 1980, (109–112) 110.

A *Parasztbibliá*ban található narratívum mesemondója, Schlitter Frigyesné Nyuli Anna talán a hazai vallásos köztudatban kiemelkedő szerepet betöltő Szűz Mária iránti tiszteletből, talán a Fiú anyja irányába kinyilvánított feltétlen szeretet megjelenítése okán egyszerűen átsiklik a komoly feszültséget hordozó jeleneten és a „Nem jött még el az én óráim [Csudatételre]” egyébként exegetikailag fajsúlyos kijelentésen,⁴⁶ s egyben olyan gesztusként mutatja be Jézus szolgálkhoz intézett kívánalmát, mint aminek háttérében az áll, hogy „édesanyja kérését is teljesítse”, noha nem ő a násznagy (az „étkezés mestere”). Gál Ferenc katolikus teológiai professzor értelmezése is ezt támasztja alá:

„Annak ellenére, hogy még nem jött el az órája, anyja kedvéért elővételezi karizmatikus hatalmát. Mária maga is így értelmezte a szavakat, azért figyelmeztette a szolgálkát, hogy tegyék meg, amit majd Jézus mond nekik.”⁴⁷

A hallgatólagos „kérés”,⁴⁸ ami a „paranccsal” együtt szintén kulcsfogalom a vallásbölcseleti irodalomban,⁴⁹ a lehetséges sokféle célzattal és hangsúllyal előadható kérésnél jóval meghittebb viszonyra utaló aktusban nyilvánul meg Schlitter Frigyesné Nyuli Anna előadásban: „és súgta az ő szent Fiának, hogy már nincs bor”. A kommunikációelmélet szerint a fülbe súgás egyrészt a beszélgetésben részt vevő két fél közti meghittséget, bizalmasságot feltételező perszonális testárvolságra utal, másrészt ez a mások előtt eltitkolni vágyott mondanó halk közlése fokozza e beszélgetés rejtélyes voltát. Jean-Paul Michaud teljes joggal veti föl a kérdést:

„De vajon tilos-e azt gondolni, hogy Jézus és Mária hosszabban beszélgettek egymással a menyegző alatt? És miért is ne, éppen erről a borhiányról?”⁵⁰

Mindenekelőtt tényként kell megállapítanunk, hogy Schlitter Frigyesné Nyuli Anna szövegéből hiányzik egy kardinális tényező. Tudniillik az, hogy „ott volt Jézus anyja”, mintha a mondónő teljesen természetesnek vette volna, hogy már

⁴⁶ Sevrin, Jean-Marie: L'intrigue du quatrième évangile, ou la christologie mise en récit. In: *Revue Théologique de Louvain*, 37 (2006/4), (473–488), 476.

⁴⁷ Gál Ferenc: *i. m.* 111.

⁴⁸ „Végül ez a csoda Máriának, Krisztus anyjának kérésére történt, mivel a Boldogságos Szűznek az összes szenteknél, pátriárkáknál és prófétáknál több érdeme volt abban, hogy Krisztus mint igaz Isten megtestesült.” Temesvári Pelbárt: *A bor tulajdonságai és minősége*, 273–278. Vö. még: „Mindenesetre Mária áll a kánai csoda háttérében; Jézus az ő nevében kezdi meg cselekedeteit, és Szent János tőle teszi függővé a kánai jelet.” Michaud, Jean-Paul: *i. m.* 280.

⁴⁹ Vincent, Albert – M.-É. Boismard, O. P.: Du baptême à Cana (Jean I, 19–2, 11). Coll. *Lectio Divina*, 1956. In: *Revue des Sciences Religieuses* 31 (1957/2), 181–183.

⁵⁰ Michaud, Jean-Paul: *i. m.* 266.

„ott volt”, s nem tulajdonított különösebb jelentőséget e kijelentésnek. Cooper megjegyzése perdöntő ebben a tekintetben:

„Úgy tűnik, Jézus édesanyja, Mária közel áll a vőlegény családjához. Láthatóan jelentős szerepet játszik az ünnepség előkészületeiben.”⁵¹

Noha jól tudjuk, hogy a *már* „ott volt”, amikor Jézus megérkezett tanítványai-val, nem elhanyagolható jelentéssel bír az exegéták számára. Például Michaud és Cooper interpretációja kísérletes egyezést mutat Mária kánai jelenlétét illetően: „Mária nem azok közé tartozik, akik hitet keresni jöttek; ő nem jön Kánába, ő már ott volt, már hitt.”⁵² A szöveg nem mondja, hogy meghívták, inkább arra következtethetünk, hogy ő már jelen volt, amikor Jézus megérkezett.⁵³

Az „asszony” kifejezéssel kapcsolatosan az angol teológus és vallástörténész, Judith M. Lieu határozottan emellett teszi le a voksát: azáltal, hogy Jézus „asszony”-nak szólítja az édesanyját, nem gorombáskodik, mivel a korban ez elfogadható megszólítási forma volt. Ugyanígy szólítja meg a szamariai asszonyt és Mária Magdolnát is, ugyanakkor nem is követi a konvenciókat, mivel a külső párhuzamok azt sugallják, hogy az „asszony” megszólítást általában nem használná az ember, amikor az édesanyjához beszél.⁵⁴

A lókus szövegének vizsgálata nyomán Bolyki János református teológus is ugyanerre a következtetésre jut a *Szűz Mária az Újszövetségben* című tanulmányában:

„Jézus felelete szó szerint: »Mi (közöm) nekem és neked (ehhez), ó asszony? Még nem jött el az én óráim!« A régi protestáns fordítás itt félreérthető volt a magyar fordításban: »Mi közöm hozzád, ó asszony?« Jézus nem volt udvariatlan anyjával szemben, hanem egy ősi héber kifejezést használva azt mondta: Ez most nem az én dolgom, nem is a tiéd.”⁵⁵

⁵¹ Cooper, Karl T.: *i. m.* 365.

⁵² Michaud, Jean-Paul: *i. m.* 279. Vö. még: Nolette, Joel – Hunt, Steven A.: *The Brothers of Jesus: All in the Family?* In: Hunt, Steven A. – Tolmie, D. Francois – Zimmerman, Ruben: *Character Studies in the Four Gospel. Narrative Approach to Seventy Figures in John.* William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 2013, (238–245) 242. Coloe, Mary L.: *The Mother of Jesus: A Women Possessed.* In: Hunt, Steven A. – Tolmie, D. Francois – Zimmerman, Ruben: *i. m.* 202–214. Bálint Péter: „Hiszen csak mostoha, ami mostoha!” In: uő: *Jézus-mintázatok a népmesékben*, (437–457), 450–454.

⁵³ Cooper, Karl T.: *i. m.* 365.

⁵⁴ Lieu, Judith M.: *The Mother of the Son in the Fourth Gospel.* In: *Journal of Biblical Literature* 117, (1998/1), (61–77), 65.

⁵⁵ Bolyki János: *Szűz Mária az Újszövetségben.* In: F. Romhányi Beatrix – Kendeffy Gábor (szerk.): *Szentírás, hagyomány, reformáció. Teológia- és egyháztörténeti tanulmányok.* Gondolat Kiadó, Budapest 2009, (24–31), 29.

Lett legyen szó akár a rideg elutasításról, vagy enyhe dorgálásról,⁵⁶ vagy éppen a tiszteletadás Jézus korabeli formájáról, azt látjuk, hogy a Münchener Kódexben előforduló szöveg fordítói gyakorlata („Mi teneked és énnekem néemberi?”), amely nyilván hosszú távon hatással lehetett a szószerkeztől prédikálók szófordulataira és interpretációjára is, a Manga-féle szövegváltozat („Mi közöd neked, asszonyi állat?”) szerint Jézus hangvételében mégiscsak a feddés, a rosszallás, a visszautasítás hangját szólaltatja meg.⁵⁷ A *Paraszbibliában* rögzített szövegben viszont nyomát sem találjuk annak a Jézus és Mária közti, első pillantásra feszültséget mutató dialógusnak, amelyről az exegéták szintén sokat írtak.

3. A tanítványok

Schlitter Frigyesné Nyuli Anna szövegében ezt olvashatjuk: „Mentek velem a tanítványok is, mint tyúkanyó után a csibéi, úgy követték mindenhova.” Gál Ferenc római katolikus teológus igyekszik pontosítani a Jézussal együtt érkezők kilétét:

„Ekkor még a tizenkét tanítvány csoportja nem alakult ki, ezért közülük valószínűleg csak azok voltak együtt Jézussal, akik a Jordántól való visszatérés közben csatlakoztak hozzá, tehát Péter és András, Jakab és János, Fülöp és Natánael.”⁵⁸

Idézzük föl, a mondónő szövegében Iskárius Judás (Júdás Iskáriótes), Jakab, Lukács, Bertalan és Magdolna szerepel a tanítványok közül; ellenben a két legfontosabb személyiség, Péter és János megnevezése valamilyen kideríthetetlen oknál fogva hiányzik, holott az utóbbi, a szeretett tanítvány kiemelkedő szerepet játszik mind az exegétáknál, mind például az írók dokumentumokban. A középkori írók kutató, Allen Exequiel Monge a kordokumentumokat faggatva jegyzi meg Jánosról: a *Commentarium* névtelen szerzőjének a szüzesség ad megfelelő magyarázatot arra, hogy Jézus miért kedveli Jánost, és miért ruházza fel őt különleges bölcsességgel. János és Mária kapcsolatának értelmezése tipológiai, állítja a szerző, és János tisztaságának újabb jelévé válik. Ez a szakasz annak a legendának

⁵⁶ Cooper, Karl T.: *i. m.* 365.

⁵⁷ „Először is, Jézus nagyon barátságosnak mutatkozik anyjával szemben, amikor a $\tau\acute{\iota}\ \acute{\epsilon}\mu\omicron\iota\ \kappa\alpha\iota\ \sigma\omicron\iota\acute{\iota}$, kifejezést használja, amelyet exegéták nemzedékei próbáltak enyhíteni a $\gamma\upsilon\nu\alpha\iota$ szó erejének árnyalásával vagy a kijelentés erejének csökkentésével, ami általában azt tükrözi, hogy a címzett személy megsértette a kölcsönös kötelezettségeket.” Burnet, Regis: *Sur quels éléments textuels l'histoire de la réception des Noces de Cana s'appuie-t-elle?* 15. Vö. még: Léon-Dufour, Xavier: *i. m.* 230–231. Vanhoye, Albert: Interrogation johannique et exégèse de Cana (2,4). In: *Biblica* 55 (1974/2), 155–177. Collins, Raymond F.: Cana (Jn. 2: 1–12) – The First of His Signs or the Key to His Signs? In: *Irish Theological Quarterly* 47 (1980/2), (79–95) 86.

⁵⁸ Gál Ferenc: *i. m.* 110.

a korai bizonyítéka, amely szerint János volt a kánai menyegzőn a vőlegény, és Jézus neki változtatta borra a vizet. Ezt az eseményt követően Jézus arra kéri Jánost, hogy ne nősüljön meg, és vállalja helyette a szüzességet. Érdekes módon – mondja Monge – José Carracedo Fraga szerint ez a legenda csak az ír dokumentumokban szerepel, s így ez egy újabb jel lehet a *Commentarium* ír eredetére.⁵⁹

A mondónőnél mind a négy férfi tanítvány szomjúhozik a borra, szó szerint alig bírják kivárni, hogy rájuk kerüljön a sor, és nekik is juttasson valaki az újborból. Ezt persze még lehetne a csodából és a hitből részesedés iránti mohó vágyakozásként is értelmezni, de az egész frivol történet tükrében nem szabad olyan értelmezést tulajdonítani az újbornak, mint ami lelki megtisztuláshoz, a Krisztus-hit követéséhez vezet, hiszen az „ilyen jó borral aztán el lehet élni. Pipára gyűjtöttek, füstöltek, aztán újra táncba ugrottak” mondat sokkal inkább a lakodalmi jelenlétben való mulatásra, a pityókás állapotban való megelégedettségre, mintsem a távoli üdvváradalomra utal.

Júdás alakja, ahogy történészek, irodalmárok és exegeták kimutatták, számos középkori legendában szerepel, a különböző apokrifekben pedig hol az Oidipusz-mítoszhoz, hol egy incesztustörténethez kötik „szerencsétlen” sorsát. (Egyesek szerint már születése előtt kárhozatra volt ítélve.) De a mi szempontunkból sokkal lényegesebb, hogy a mesenarratívákból jól ismert „talált gyermek” és a „testvérgyilkos” motívuma is megjelenik a róla kialakult évszázados hagyományban.⁶⁰ E két toposzt felhasználva a mondónő jóval egyszerűbben, a vernakuláris hit mezéjében tudja fölfogni Júdás Jézushoz fűződő viszonyát és azt a későbbi tragikus sorsot, amelyet egy-egy mitikus és/vagy mesei alaknak be kell járnia. Egy laikus paraszti elbeszélőtől nem várható el, hogy olyasfajta exegetikai kijelentést tegyen Júdásról, mint például a kanadai Louis Painchaud professzor, aki a *Júdás evangéliumának kiadatlan töredékei* című írásában arra hívja föl olvasói figyelmét: tanítványa kérésére Jézus közvetett módon azt válaszolja, hogy „a csillaga tévútra vezette”, s hogy a halandó emberek leszármazottai nem juthatnak be abba a házba, amely

⁵⁹ Monge, Allen Exequiel: „Metamorphosis of Eoin Bruinne: Constructing John the Apostle in Medieval Ireland. In: *Études Celtiques* 43 (2017), (207–224) 211. „János esküvőjét Jézus szakítja félbe, megteszi a jól ismert csodát, biztosítja a szükséges bort, de már készül is a vőlegény ellopására. János otthagyja menyasszonyát, és a szüzességet választja (a *Commentarium*ban ezt így olvassuk: »feleségül veszi a szüzességet«), de ez lényegében azt jelenti, hogy ő maga választja Jézust. A keresztény szüzesség a Krisztussal való lelki egyesülés földi árnyéka, halvány tükörképe.” Uo. 212. Vö. még: Michaud, Jean-Paul: *i. m.* 273.

⁶⁰ Lafran, Anne: La »tragédie« de Judas. La légende de Judas d’après le manuscrit 1275 de la bibliothèque municipale de Reims. In: *Le Moyen Âge* 119 (2013/3–4), 621–647.

a szent nemzedék számára van fenntartva,⁶¹ vagy mint a francia teológus, Rémi Gounelle, aki így értelmezi Jézus és Júdás diskurzustát:

„A cím [Jézus párbeszédei a tanítványokkal] nem megtévesztő, mert a *Júdás evangéliuma* túlnyomórészt a Jézus és Júdás közötti párbeszéd szavaiból áll össze: Jézus »a királyság titkait« tanítja neki, miután figyelmezteti, hogy küldetése a szenvedés forrása lesz számára (35–36.). Ez a tanítás egyaránt magában foglalja az isteni erők és az anyagi világ eredetének történetét, ugyanakkor »a csillagok eltévelyedésének« történetét is (46.); és feltételezhető, hogy az arra érdemes olvasónak megadja azt a tudást, amely lehetővé teszi számára a fojtogató erőktől való szabadulását.”⁶²

Schlitter Frigyesné Nyuli Anna néven nevezi meg a tanítványokkal együtt mulatozó asszonyt: ő Magdolna⁶³ („Magdolnát úgy megforgatták, hogy csizmáiról a patkókat elrugdalta”), és ennek számos oka lehetséges:

1. Talán azt az azonosítási zavart igyekezett elkerülni öntudatlanul vagy szándékosan, amire a teológusok is utalnak, hogy tudniillik sokáig eldöntetlen kérdés volt: vajon Mária Magdolna (Magdalahi Mária) egy, vagy pedig több személy.⁶⁴
2. Vagy talán az, amit Pierre-Emmanuel Dauzat is megemlíti, hogy mindkét nő Máriának nevezik, viszont az egyik a tisztaság és a szüzesség, a másik pedig a bűn és talán a bűnbánat szimbóluma,⁶⁵ és ez félrevezető lehetett volna a hallgatóság előtt, amely maga is ingadozott Mária Magdolna megítélésében, ugyanis sokáig prostituáltak és/vagy Jézus feleségének tartották, és nemcsak a paraszti gondolkodásban.⁶⁶ A vallásbölcseleti irodalomban

⁶¹ Painchaud, Louis: »Judas cessa de voir Jésus« (EvJud 58, 5–6). Les fragments inédits de l’Évangile de Judas. In: *Comptes Rendus des Séances de l’Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 155 (2011/2), (875–895), 882.

⁶² Gounelle, Rémi: Az apokrif evangéliumok. Ford. Farkas Júlia. In: *Keresztény Magvető* 113. (2007/2), (138–147) 141. http://epa.oszk.hu/02100/02190/00210/pdf/KM_2007_02_138.pdf (2023. jún 26.).

⁶³ Testard, Maurice: Les ultimes relations humaines du Christ avant sa mort. In: *Bulletin de l’Association Guillaume Budé* (2004/1), (204–227) 214–218.

⁶⁴ Dauzat, Pierre-Emmanuel: Une figure composite: l’invention de Marie-Madeleine. In: *Les premiers temps de l’Église, de saint Paul à saint Augustin*. Collection Folio Histoire. Éd. Gallimard, Paris 2004, (257–265) 257.

⁶⁵ Dauzat, Pierre-Emmanuel: *i. m.* 258–259.

⁶⁶ Saramago, José: *Jézus Krisztus evangéliuma*. Ford. Pál Ferenc. Helikon Kiadó, Budapest 2022. Vö. még: „A keresztény hagyomány és a népi vallásosság összemosztá Mária Magdolna alakját más női alakokkal az evangéliumból: annak a bűnös asszonynak az alakjával, aki Simon farizeus házában »könnyeivel öntözte Jézus lábait, hajával törölgette, majd megcsókolta és megkenete kenetel« (Lk 7,38); a Betániából származó Máriával (vö. Jn 11,2), Lázár testvérével. Különösen az

Mária Magdolna háromszor jelenik meg a színen, de semmilyen szöveghely nem utal arra, hogy részt vett volna a kánai menyegzőn. Ráadásul amikor az üres sírnál feltűnik, sír, ahogyan azt Zumstein is élénk vázolja: „A sír mellett könnyes szemmel áll Magdalai Mária. Szomorúságának oka az ő Urának radikális hiánya.”⁶⁷ A „lakodalomban” táncra perdülő, féktelenül mulatozó Magdolna, aki inkább a Sári bíróné halálra táncoltatott leányára,⁶⁸ vagy pedig a Keresztelő János fejéért táncoló Saloméra emlékeztet,⁶⁹ enyhén szólva is megvetendő nőként tűnik föl a narratívumban, s nem éppen az első apostolok közösségébe illő személyként. A szövegben felvázolt alakja szemben áll a könnybe lábadt szemű, a Krisztus feltámadásáról hírt adó tanúval, akinek a „Krisztus iránti osztatlan szeretete” az egyik karakterisztikus vonása.⁷⁰ Mária Magdolna személyének negatív megítélésére a Lammel–Nagyféle szöveggyűjtemény *Az ördögvel mulattak* című történetében találunk kiváló példát:

„[...] az is olyan jó madár volt. Csak ő megbánta bűneit. Mert azokval az ördögökkel barátkozott, azokval ivott, evett, ottan mulattak. Tudom es én [...]. S ő nem tudta, hogy azok micsodák. S aztán csak észhez jött, s megbánta bűneit. S akkor megtörölte a hajával Jézusnak a lábait, letörülte. Drága kenetekvel megkenete. Nagyon megbánta, megsiratta a bűnit. S így osztán Jézus megbocsájtott neki.”⁷¹

A királylány(ok) ördögökkel való mulatozásának motívuma közismert a nemzetközi mesenarratívákban. A démoni megszállottság alóli felszabadítás, amire a hős vállalkozik, és a lány(ok) részéről tanúsított bűnmegebánás segít jobban meg-

irodalomban és a festészetben újra és újra a megtérő bűnös asszony szerepében jelenik meg.” (bh): Szent Mária Magdolna. In: *Magyar Kurír, Katolikus hírportál*, 2023. július 22. <https://www.magyarkurir.hu/kultura/szent-maria-magdolna> (2023. júl. 26.).

⁶⁷ Zumstein, Jean: Marie-Madeleine: le premier apôtre. In: *Les premiers temps de l'Église, de saint Paul à saint Augustin*. Folio histoire 124. Gallimard & Le Monde de la Bible, Paris 2004, (251–256), 253. Vö. még: „A krisztusi szenvedés mély átélésének és Mária anyai fájdalmanak jelképe a könny, a sírás. A Jézus kínjaival való azonosulás fokmérője, a belső katarzis bizonyítója, ha a lélek megrendülése könnyekbe csap át.” Erdélyi Zsuzsanna: Szűz Mária alakja a történeti – késő középkori – imádságokban. In: Barna Gábor (szerk.): *Boldogasszony. Szűz Mária tisztelete Magyarországon és Közép-Európában*. Néprajzi Tanszék, Szeged 2001, (102–127) 107.

⁶⁸ Kriza Ildikó: *A halálra táncoltatott lány. Egy magyar népballedacsoport vizsgálata*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1967.

⁶⁹ Bálint Péter: Amikor a mese példázattá válik. (Fedics Mihány „Az Úr Jézus Krisztus és a parasztyerek” című meséjének szöveghermeneutikai vizsgálata). In: Uő: *Jézus-mintázatok a népmesékben*, (73–117), 106–109.

⁷⁰ Zumstein, Jean: *i. m.* 252.

⁷¹ Lammel Annamária – Nagy Ilona: *i. m.* 323.

értenünk a Mária Magdolnáról kialakított paraszti fölfogást, annak meglehetősen heterogén vonásaival együtt.

4. A narrációs különbözőségek

Azt kell mondanom, hogy a (mese)mondók esetében – függetlenül vallási felekezethez való tartozásuktól – az analógiás gondolkodás és a bibliai szövegekre emlékeztető történetelbeszélés kitűnően működik, ha és amennyiben a paraszti lakodalmak, a vízkereszt utáni ünnepek,⁷² a téli és kora tavaszi disznóvágások (protestánsoknál a keresztelők és halotti torok) viszonylag sok hasonlóságot mutatnak a kánai menyegzővel.

Nyilvánvaló, hogy a legfeltűnőbb különbség a kanonizált szöveg nyelvezete és a vernakuláris nyelv szófordulataiban érhető tetten, ami egyfelől a történet elmondásának, illetve felidézésének eltérő helyétől (templom, illetve lakodalom) adódik, másfelől a történet más-más életvilágba való helyezésből, s így érthető, hogy a folklórszövegek a szimbolikus-képi megjelenítés markáns vonásait tükrözik. Noha a Kárpát-medencei mesemondók valószínűleg nem ismerhették id. Pieter Brueghel *Parasztlakodalom* című festményét, mi, irodalmi hermeneuták nagyon is jól ismerjük a hétköznapi élet nyomorúságát felülíró ifjú pár boldogságába, a nagycsalád együttlétének és folytonosságának reménységébe vetett hitét sugárzó fesztelen léggört.

A bibliai történet és egy paraszti mondótól rögzített szöveg narratológiai különbözőségére talán Kálmány Lajos egyik alföldi településen, Magyarszent-

Pieter Brueghel: *Parasztlakodalom*

mártonban gyűjtött, *Né erőtessek a lánt a legénhön*⁷³ című Krisztus-mondája a legjobb példa, amely egészen különös, viszont alapos élettapasztalaton nyugvó értelmezését nyújtja a kánai menyegzőnek. Ugyanis a falusi menyegzőre, lakodalomba betérő Jézus Krisztus már a nászéjszakán felbontja a gazdag, csendes vagy inkább mulyának mondható vőlegény és a sze-

⁷² „Fél Edit gyűjtése szerint a kánai menyegzőt január 17. és 20. között szokás tartani Gután. A szentesebbek kijelölnek maguk között egy házat, oda meghívják, akik akarnak a baráti körükből. Fölterítik az asztalt, mint a rendes lakodalomhoz. Vannak asszonyok, akikről azt mondják, hogy egész vagyonukat nem sajnálják a kánai menyegzőre elkölteni. Az ilyen azt mondja, hogy csak nem sajnálom a Szűz Máriácskától.” Manga János: *i. m.* 59.

⁷³ Kálmány Lajos: *i. m.* 347–348.

génysorban nevelkedett, ámde éppen ezért szorgos lány házasságát, mivel tudja, hogy az eltérő vagyoni helyzetük és személyiségük miatt örökös perpatvar támadna köztük együttélésük során.

„Beérettek a városba, ott lakodalom vót. Krisztus Urunk héba-hóba bemönt a mönynyekzős házba, mikô odaértek, minygyá bemöntek a mönynyekzős házhon. Mindönkinek jó kedve vót, csak a mönyasszony sírt, nem szerette a vőlegént, a vőlegény gazdag vôt; de a mönyasszonynak mindadán sê köllött a vőlegény, mert ojan tutlák (csendes), bangaszájú vôt a vőlegény, a lány mög süрге vôt. Az Úristen elültette aszt a venyögét az udvarba, mög is termötte a szöllöt, az Úristen csinált belüle bort, ojan erős bor vôt, hogy mind gajgonyássak [részegek] löttel tüle, vékonyan paslantottak a jó bortú, utójjára a násznép mind elalutt tüle, csak a mönyasszonynak nem jutott belüle.

Az Úristen mikô mán aluttak, elkütte a lánt haza az apjáhon, nem akarta, hogy mindég csité-paté lögyön kösztük. Másnap osztán fölödöröttek [felérzettek], kereszték a mönyasszonyt. Az Úristen osztán monta nekik, hogy elválasztotta úket; azé nê erőtessék a lánt a legénhön.”

A folklórszövegek Krisztusnak ezt az előrelátását⁷⁴ és a másik, illetve mások gonoszságának kitett félről való gondoskodását számos variánsban kiemelik, és ezzel is hangsúlyt adnak az „Emberfia” elesettek iránti szenvedélyes szeretetének.

Felhasznált irodalom

- A kánai menyegző. In: *Szentírás.com cikkek*. http://biblia.hu/szentiras_com_cikkek/a_kanai_menyegzo (2021. szept. 13.).
- Adorjáni Zoltán: A történeti Jézus Krisztus hazája. In: uó: *Ót és újat*. Koinónia Kiadó, Kolozsvár 2004, 66–79.
- A Münchener Kódex (1466). A négy evangélium szövege és szótára*. Décsy Gyula olvasata alapján sajtó alá rendezte és a szótári részt készítette Szabó T. Ádám. Európa Könyvkiadó, Budapest 1985.
- Bálint Péter: *Jézus-mintázatok a népmesékben*. Magyar Napló Kiadó Kft., Budapest 2022.
- (bh): Szent Mária Magdolna. In: *Magyar Kurír, Katolikus hírportál*, 2023. július 22. <https://www.magyarkurir.hu/kultura/szent-maria-magdolna> (2023. júl. 26.).
- Bickermann, Elias: A propos de la phénoménologie religieuse. In: *Revue des Études Juives* 99, n° 195–196 (1935), 92–108.

⁷⁴ Ld. Fedics Mihály *Az Úr Jézus Krisztus és a parasztygyerek* című meséjét. In: *Fedics Mihály mesél*, 130–159.

- Bolyki János: Szűz Mária az Újszövetségben. In: F. Romhányi Beatrix – Kendeffy Gábor (szerk.): *Szentírás, hagyomány, reformáció. Teológia- és egyháztörténeti tanulmányok*. Gondolat Kiadó, Budapest 2009, 24–31.
- Burnet, Regis: Sur quels éléments textuels l'histoire de la réception des Noces de Cana s'appuie-t-elle? In: Vercauteren, Jean-Marc (éd.): *Les Noces de Cana*. Graphè 24. Artois Presse Universitaire, Arras 2015, (13–29), 15. https://dial.uclouvain.be/pr/boreal/object/boreal%3A160876/datastream/PDF_01/view (2021. szept. 13.).
- Dauzat, Pierre-Emmanuel: Une figure composite: l'invention de Marie-Madeleine. In: *Les premiers temps de l'Église, de saint Paul à saint Augustin*. Collection Folio Histoire. Éd. Gallimard, Paris 2004, 257–265.
- Collange, Jean-François. L'autre semblable. Essai christologique. In: *Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses* 56 (1976/3), 347–381.
- Collins, Raymond F.: Cana (Jn. 2: 1–12) – The First of His Signs or the Key to His Signs? In: *Irish Theological Quarterly* 47 (1980/2), 79–95.
- Coloe, Mary L.: The Mother of Jesus: A Woman Possessed. In: Hunt, Steven A. – Tolmie, D. Francois – Zimmerman, Ruben: *Character Studies in the Four Gospel. Narrative Approach to Seventy Figures in John*. William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 2013, 202–214.
- Cooper, Karl T.: The Best Wine: John 2:1–11. In: *Westminster Theological Journal* 41 (1979/2), 364–380.
- Czanik Péter: Szövetség, A) 1. In: Bartha Tibor (szerk.): *Keresztény bibliai lexikon*. II. kötet. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest 1993, 558–561.
- Dávidházi Péter: „Jövevények és zsellérek”: egy bibliai fogalompár nyomában. In: Jeney Éva (szerk.): *Szó és betű szerint a világ*. Balassi Kiadó, Budapest 2010, 95–131.
- De Cazanove, Olivier: Jupiter, Liber et le vin latin. In: *Revue de l'Histoire des Religions* 205 (1988/3), 245–265.
- Dömötör Ákos: Bibliai exemplumok (1–70). In: uő: *A magyar protestáns exemplumok katalógusa*. Folklor Archívum 19. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézete, Budapest 1992, 17–58.
- Erdélyi Zsuzsanna: Szűz Mária alakja a történeti – késő középkori – imádságokban. In: Barna Gábor (szerk.): *Boldogasszony. Szűz Mária tisztelete Magyarországon és Közép-Európában*. Néprajzi Tanszék, Szeged 2001, 102–127.
- Eloi, Thierry: Nunc est bibendum. L'ivresse à Rome. In: *Revue de la Bibliothèque Nationale de France* 53 (2016/2), 18–27.
- Fedics Mihály mesél. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel kíséri Ortutay Gyula. Második, változatlan kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest 1978.
- Gál Ferenc: A kánai mennyegző. In: uő: *Beszélgések az evangéliumról*. Szent István Társulat, Budapest 1980, 109–112.

- Gounelle, Rémi: Az apokrif evangéliumok. Ford. Farkas Júlia. In: *Keresztény Magvető* 113. (2007/2), (138–147) 141. http://epa.oszk.hu/02100/02190/00210/pdf/KM_2007_02_138.pdf (2023. jún 26.).
- Grappe, Christian: Le début du quatrième évangile (Jean 2 à 5), témoin d'un dialogue avec d'autres traditions religieuses? In: *Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses* (2016/2), 113–125.
- Homérosz: *Íliász*. Ford. Devecseri Gábor. Magyar Helikon, Budapest 1972.
- Hubaut, Michel: Jésus et la loi de Moïse. In: *Revue Théologique de Louvain* 7 (1976/4), 401–425.
- Kamanzi, Michel Segatagara: *Des noces à Cana. Étude exégétique de Jean 2,1–12*. Edilivre, Saint Denis 2016.
- Karasszon István: Tekintély és kritika. Időszerűtlen gondolatok a bibliakutatásról. In: uő: *Az Ószövetség fényei. Veterotestamentica*. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest 2002, 11–32.
- Katona Imre – Manga János – Szendrei Janka: Kánai menyegző, Jézus tustja, Kána(h)án menyegző. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar néprajzi lexikon. Harmadik kötet, K–Né*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1980, 16–17.
- Kákósy László: A mágikus gnózis. In: uő: *Fény és káosz. A kopt gnosztikus kódexek*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1984, 131–144.
- Kálmány Lajos: *Alföldi gyűjtés*. Közreadja Forrai Ibolya, Raffai Judit. Magyar Népköltészet Tára XVI. Sorozatszerk. Magyar Zoltán. Balassi Kiadó, Budapest 2015.
- Kraus, Naftali: *Mózes öt könyve a baszíd folklór tükrében*. Az ősi forrás 5. Akadémiai Kiadó, Budapest 1995.
- Kríza Ildikó: *A halálra táncoltatott lány. Egy magyar népballadacsoport vizsgálata*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1967.
- Lafran, Anne: La «tragédie» de Judas. La légende de Judas d'après le manuscrit 1275 de la bibliothèque municipale de Reims. In: *Le Moyen Âge* 119 (2013/3–4), 621–647.
- Lammel Annamária – Nagy Ilona: *Parasztbiblia. Magyar népi biblikus történetek*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1985.
- Léon-Dufour, Xavier: *Lecture de l'Évangile selon Jean T. I. Chapitres 1–4*. Parole de Dieu, 26. Seuil, Paris 1988.
- Lieu, Judith M.: The Mother of the Son in the Fourth Gospel. In: *Journal of Biblical Literature* 117, (1998/1), 61–77.
- Magris, Claudio: *Loin d'où? Joseph Roth et la tradition juive-orientale*. Traduit par Marie-Noëlle Pastureau. Le Seuil, Paris 2009.
- Manga János: A kánai menyegző változatai. In: *Ethnographia–Népelet* 57. (1946), 49–64.
- Menoud, Philippe-Henri: La Signification du miracle selon le Nouveau Testament. In: *Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses* 28–29 (1948–1949/3), 173–192.

- Michaud, Jean-Paul: Le signe de Cana dans son contexte johannique (II). In: *Laval Théologique et Philosophique* 19 (1963/2), 257–283.
- Monge, Allen Exequiel: Metamorphosis of Eoin Bruinne: Constructing John the Apostle in Medieval Ireland. In: *Etudes Celtiques* 43 (2017), 207–224.
- Nolette, Joel – Hunt, Steven A.: The Brothers of Jesus: All in the Family? In: Hunt, Steven A. – Tolmie, D. Francois – Zimmerman, Ruben: *Character Studies in the Four Gospel. Narrative Approach to Seventy Figures in John*. William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 2013, 238–245.
- Órigenész: *Kommentár az Énekek énekéhez*. Ford. Pesty Mónika. A kútnál. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 1993.
- Painchaud, Louis: »Judas cessa de voir Jésus« (EvJud 58, 5–6). Les fragments inédits de l'Évangile de Judas. In: *Comptes Rendus des Séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 155 (2011/2), 875–895.
- Perrot, Charles: *Jésus et l'histoire*. Éd. Desclée, Paris 1979.
- Saramago, José: *Jézus Krisztus evangéliuma*. Ford. Pál Ferenc. Helikon Kiadó, Budapest 2022.
- Schmitt, Jean-Claude: *A zsidó Hermann megtérése. Önéletírás, történelem és fikció*. Ford. Novák Veronika. L'Harmattan Kiadó, Budapest 2013.
- Sevrin, Jean-Marie: L'intrigue du quatrième évangile, ou la christologie mise en récit. In: *Revue Théologique de Louvain*, 37 (2006/4), 473–488).
- Simon, Marcel – Benoit, André: *Le Judaïsme et le Christianisme antique d'Antiochus Epiphane à Constantin*. Nouvelle Clío. 4ème édition édition. Presses Universitaires de France, Paris 1994.
- Theißen, Gerd: *A Jézus-mozgalom. Az értékek forradalmának társadalomtörténete*. Ford. Szabó Csaba. Kálvin Kiadó, Budapest 2006.
- Temesvári Pelbárt válogatott írásai*. Válogatta, a kísérő tanulmányt írta és jegyzetelte V. Kovács Sándor. Ford. Bellus Ibolya, Jelenits István et al. Európa Könyvkiadó – Helikon Kiadó, Budapest 1982.
- Testard, Maurice: Les ultimes relations humaines du Christ avant sa mort. In: *Bulletin de l'Association Guillaume Budé* (2004/1), 204–227.
- Tomber, Roberta: *Quarries, Ports and Praesidia: Supply and Exchange in the Eastern Desert*. In: *OpenEdition Books*. <https://books.openedition.org/cdf/5251> (2021. okt. 5.).
- Vanhoye, Albert: Interrogation johannique et exégèse de Cana (2,4). In: *Biblica* 55 (1974/2), 155–177.
- Vincent, Albert –. M.-É. Boismard, O. P.: Du baptême à Cana (Jean I, 19–2, 11). Coll. Lectio Divina, 1956. In: *Revue des Sciences Religieuses* 31 (1957/2), 181–183.
- Watkins, Carl: "Folklore" and "popular religion" in Britain during the Middle Ages. In: *Folklore* 115 (2004), 140–150.

Zumstein, Jean: Marie-Madeleine: le premier apôtre. In: *Les premiers temps de l'Église, de saint Paul à saint Augustin*. Folio histoire 124. Gallimard & Le Monde de la Bible, Paris 2004, 251–256.

* * *

The author of the paper examines the representations of the story of the wedding at Cana in folklore texts, as well as in the interpretations of the non-biblical storytellers. The texts collected by the folklorists evoke the atmosphere of wedding celebrations and carnival festivities in local communities, and the expressions of the vernacular language reinforce the profane and humorous nature of what is narrated. The deviations from the biblical narrative are clearly visible in the symbolic motifs and episodes, as well as in the assessment of the actions of individual characters.

Keywords: good wine, woman, wedding, glutton, drunkard.